ELDRUN arkeologiska skrifter 2019:7

Eldrun
Kulturmiljö

Gravar i hällmark

Arkeologisk utredning av Tomtebo strand

Tomtebo 2:1, Västerteg 13:76, 13:83 m.fl.

Umeå socken, Umeå kommun, Västerbotten län, 2018

Anette Färjare och
Tone Hellsten

Innehåll

Sammanfattning 3
Inledning och bakgrund 3
Uppdragets bakgrund 5
Syfte och målsättning 5
Landskapet 5
Närområdets forn- och kulturhistoriska lämningar 7
Genomförande och dokumentation 7
Tabell 1, Alla objekt med åtgärdsförslag efter genomförd utredning 8
Utredningens resultat 10
Historiska kart- och arkivstudier 10
Fältinventeringen 10
Särskild notering 10
Utredningsgrävningen 10
Slutsats och utvärdering 14
Referenser 15
Kartor och arkiv 15
Rapporter och litteratur 15
Administrativa uppgifter 15
Bilagor 16
Tabell 2. Schaktbeskrivning 16
Tabell 3. Lämningsbeskrivningar och åtgärdsförslag 16
Tabell 2. Bildbilaga 18

Layout, kartmaterial och foto Anette Färjare och Eva Klotz.
Underlag från digitala Fastighetskartan
© Lantmäteriet Medgivande R50145660-140001

ELDRUN arkeologiska skrifter 2019:4

Sammanfattning

Eldrun Kulturmiljö AB har genomfört en arkeologisk utredning inom fastigheterna Tomtebo 2:1 och Västerteg 13:76 m.fl. i Umeå kommun. Utredningen genomfördes på uppdrag av Umeå kommun inför detaljplanearbete för området med projektnamnet Tomtebo strand. Uppdraget har genomförts efter beslut från Länsstyrelsen i Västerbottens län, dnr 431-2711-2018, enligt 2 kap. Kulturmiljölagen KML (figur 1).

Efter inledande kartstudier som inte visade på någon verksamhet i området förutom odling i en svacka längs med Kolbäcksvägen genomfördes steg 1 i utredningen. Denna innebar en fältinventering i form av en okulär besiktning av området och resulterade i att en härd, tre möjliga gravar samt tre stenröjda områden noterades. Dessutom noterades fyra ytor som lämpliga boplatslägen samt en blecka på ett träd (Objekt 1–12). Alla objekten presenteras på figur 3 och Tabell 1.

Vid utredningsgrävningen, steg 2, användes en mindre grävmaskin för att pröva de objekt som ansågs vara möjliga fornlämningar efter fältinventeringen. Där grävning med maskin inte var möjlig handgrävdes provgropar istället. Vid utredningsgrävningen avfärdades tre boplatslägen, Objekt 9, 10 och 12, eftersom inget av arkeologiskt intressant påträffades. Efter beslut av kommunen uteslöts utredningsområdets södra del från prövning och därmed även boplatsläget Objekt 8.

Härden, Objekt 1, torvades av och konstaterades vara fornlämning, L2019:1980. Objekt 5–7 bedömdes utgöra fossila åkrar av olika ålder. Objekt 5 och 6/L2019:2007 och L2019:2008 bedömdes vara fornlämningar, och Objekt 7/L2019:2009 bedömdes som övrig kulturhistorisk lämning.

Två av de möjliga gravarna, Objekt 2 och 3/L2019:1981 och L2019:2004 avtorvades och i Objekt 2/L2019:1981 provgrävdes ett stick i den sydöstra delen (nivådjup om 5–7 cm). Båda objekten konstaterades vara gravar, s.k. stensättningar. Den tredje möjliga graven, Objekt 4, avfärdades efter röjning av platsen.

Under steg 2 kontrollerades även ett tips om en möjlig fornlämning direkt väster om men utanför undersökningsområdet, på västra sidan om Petrus Laestadius väg. Denna bedömdes vara en fornlämning och registrerades som stensättning, L2019:2005.

Inledning och bakgrund

En arkeologisk utredning består av två delar, *arkivgenomgång och fältinventering* (steg 1) samt påföljande *arkeologiska utredningsgrävningar* (steg 2) av de anläggningar och lägen som kan innehålla lämningar dolda under markytan som påträffats vid fältinventeringen. Föreliggande rapport redovisar resultatet från båda stegen i utredningen.

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister FMIS har under utredningens gång lagts om till Kulturmiljöregistret KMR. Detta innebär att nyregistrerade lämningar kommer att få RAÄ-nummer baserade på en rikstäckande löpnummerserie, t.ex. L2018:103. Äldre RAÄ-nr baserade på sockenvisa nummerserier, t.ex. Umeå stad 244:1, kommer fortsättningsvis i rapporten att redovisas med tillägg av de nya numren, t.ex. Umeå stad 244:1/L1938:7871.

I rapporten används i första hand objektnumren och för de objekt som registrerats anges både objektnummer och lämningsnummer, till exempel Objekt 2/L2019:1981. På kartorna anges huvudsakligen objektnummer men i tillhörande tabell finns både objektnummer och lämningsnummer redovisade.

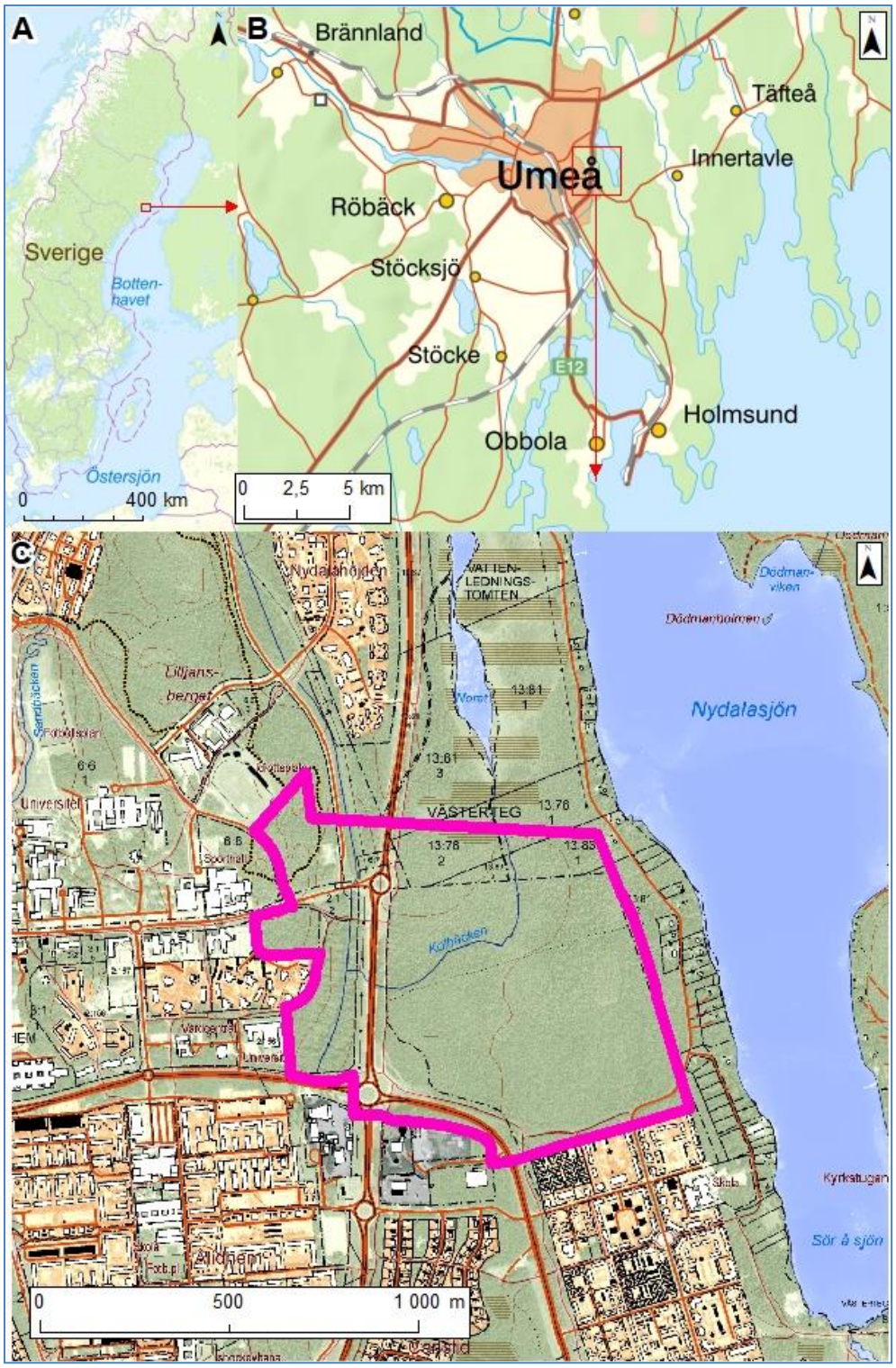

Figur 1. Utredningsområdets geografiska läge.

Uppdragets bakgrund

Umeå kommun har påbörjat detaljplanearbete för området som kallas Tomtebo strand. Planens huvudsakliga syfte är att möjliggöra genomförandet av den fördjupade översiktsplanen för Nydala genom att inom området skapa planmässiga förutsättningar för etablering av bebyggelse. Länsstyrelsen har bedömt att en arkeologisk utredning krävs inom markerat område (figur 1) i samband med genomförande. Syftet är att avgöra om fornlämningar berörs.

Underhand utgick den sydvästra delen av utredningsområdet i utredningens steg 2, och där har alltså endast utredningens steg 1 genomförts.

Syfte och målsättning

Syftet med utredningen är att fastställa om fornlämningar berörs av exploateringen, samt att så långt som möjligt beskriva och bedöma dessa. Resultatet ska också utgöra ett fullgott underlag för den fortsatta handläggningen i ärendet.

Arbetet med den arkeologiska utredningen bestod av steg 1 och 2.
Steg 1 omfattade *arkiv- och kartstudier* och en *fältinventering* för att

- klargöra om det i området finns synliga fornlämningar som inte är kända
- Identifiera möjliga fornlämningar, t.ex. osäkra fornlämningar eller lämningar med oklar antikvarisk status.
- identifiera områden där det kan finnas fornlämningar som inte är synliga i markytan

Steg 2 omfattade *utredningsgrävningar* för att

- klargöra om det finns fornlämningar som inte är synliga i markytan inom de objekt som pekats ut i steg 1,
- fastställa antikvarisk status av de vid fältarbetet noterade möjliga fornlämningarna

Landskapet

Den östra delen av undersökningsområdet, öster som trafikleden Kolbäcksvägen och norr om Tomtebo, utgörs till största delen av utdikad torrlagd äldre sankmark med i norr några högre liggande delvis blockrika moränryggar. Kolbäcken som rinner genom området stavades Kålbäcken i äldre kartmaterial. Området är idag ett populärt vandringsområde som genomkorsas av många stigar, varv ett par större stigar leder från stora vägen ut till fritidshusen i öster. I denna del av området finns även några enklare grillplatser.

Mellan utredningsområdet östra och västra del och utmed Kolbäcksvägens västra sida är en större sänka där man på ömse sidor om ett vattendrag har haft odlings- eller ängsmark, vilket även syns i 1800-talskartor. Området är idag igenväxt.

Väster om sänkan vidtar högre terräng med moränmark och ställvis berg i dagen. Norr om Gösta Skoglunds väg är en höjdsträckning som i öster och söder kantas av en löpslinga. Söder om samma väg är i den högre delen ett skogsområde genomkorsat av stigar och där man brutit en hel del sten. I dess nedre kant, i väster, mot den tidigare ängsmarken, planar sluttningen ut något.

För ca 3500 år sedan (bronsåldern) var Nydalasjön en del av en djup havsvik som också sträckte sig in över den västra utdikade sanka delen av utredningsområdet. Öar har bildats i nordväst vilket avspeglas av de ställvisa hällmarkerna och de sandiga avsatserna emellan och nedanför hällarna. Senare under bronsåldern formade dessa öbildningar i nordväst en del av en större landtunga längsmed Umeälvens mynning. Denna sträcker sig upp mot Berghem och Mariehem där flera fornlämningsmiljöer från tiden är kända, figur 2.

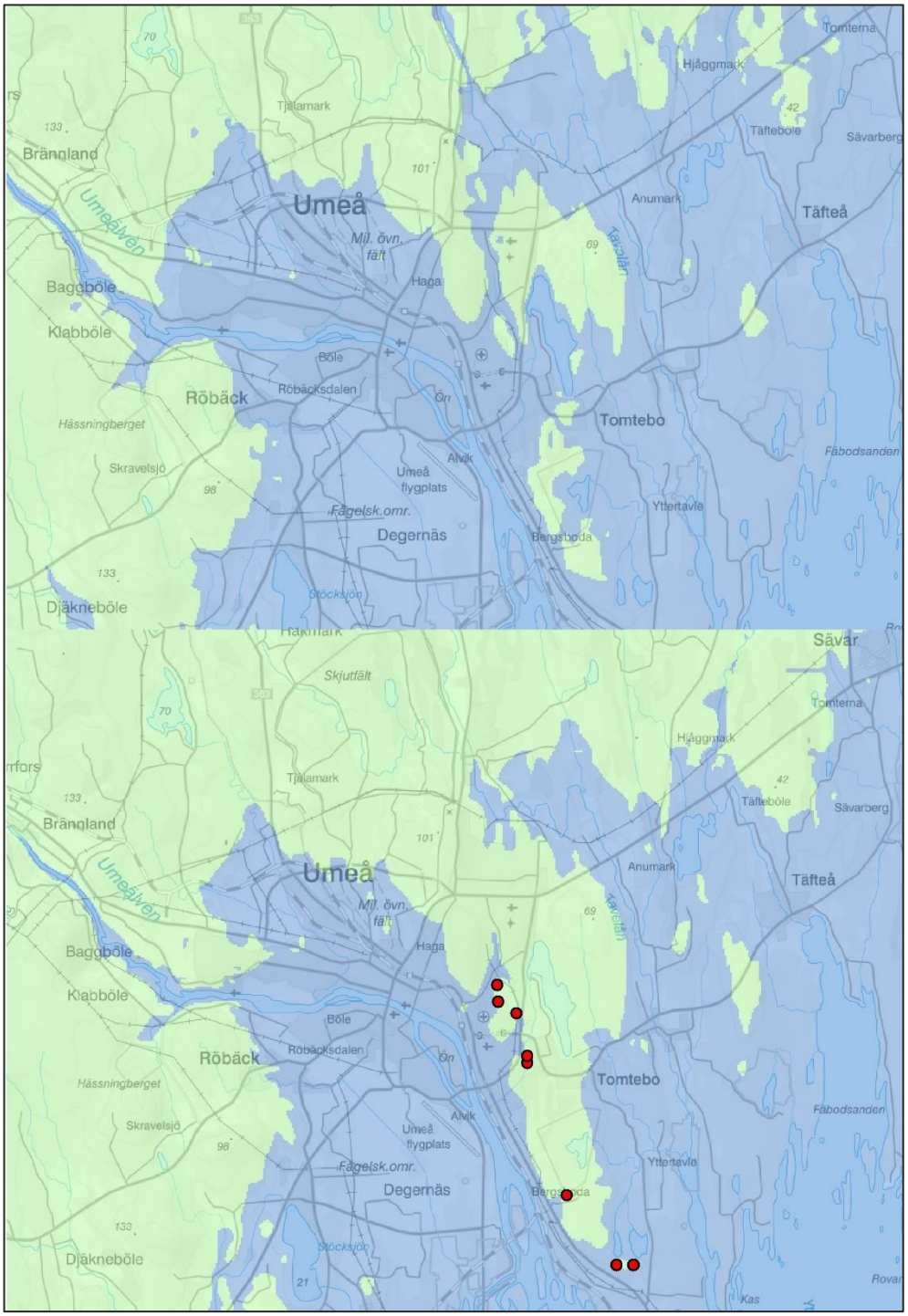

Figur 2. Strandlinjen för 3500 år sedan ovan och 3000 år sedan nedan. De röda prickarna är fornlämningslokaler med 2–4 stensättningar eller rösen samt två gravfält med rösen och stensättningar längsmed samma höjdsträckning och från samma tid.

Närområdets forn- och kulturhistoriska lämningar

Inom utredningsområdet finns idag inga kända fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar. Området har en historia av att vara utmark för Tegsbönderna vilket fastighetsbeteckningarna i området vittnar om.

Närmaste kända fornlämning ligger ca 400 meter norr om området och är en härd, Umeå stad 975/L1937:9458, som är undersökt och borttagen. Härden daterades till medeltid och mest sannolikt använd mellan 1320–1420. (Wennstedt Edvinger 2014).

Höjderna med de ställvisa hällmarkerna som huvudsakligen ligger i områdets nordvästra hörn är en del av en större landtunga under bronsåldern. Denna sträcker sig upp mot Berghem och Mariehem där flera fornlämningsmiljöer från tiden är kända.

Genomförande och dokumentation

Arbetet inleddes med *en kart- och arkivstudie* som omfattade en genomgång av Riksantikvarieämbetets Fornminnesregister (FMIS), historiskt kartmaterial vid Lantmäteriet (LM) och en kontroll av ortnamnsarkivet (SOFI). Även en sökning i Statens historiska museums digitala samlingar (SHM), Västerbottens museums digitala information samt i SAMLA, Riksantikvarieämbetets (RAÄ) digitala rapportarkiv genomfördes. Jordartskartor, lidardata och strandlinjekartor har kontrollerats genom det digitala kartfönstret vid Sveriges geologiska undersökningar (SGU) och FMIS (senare KMR, se under rubriken *Inledning och bakgrund)* publika sökapplikation Fornsök.

Den inledande *fältinventeringen, steg 1*, bestod av en okulär besiktning av området som vid behov kompletterades med provstick med jordsond. Påträffade lämningar och områden av arkeologiskt intresse inför steg 2 noterades.

Den efterföljande *utredningsgrävningen, steg 2,* utfördes med hjälp av en mindre bandgående grävmaskin som lätt kunde ta sig fram mellan träden. Sex schakt upptogs inom Objekt 12. Schakten grävdes skiktvis ner till orörd marknivå. Två av de möjliga gravarna avtorvades med hjälp av grävmaskin. Efter avtorvningen finrensades anläggningarna med handverktyg.

Grävmaskinen kunde inte användas inom Objekt 10, och i stället grävdes provgropar för hand med hjälp av fyllhammare och spade. Provgroparna var ca 0,25–0,3x0,25–0,3 meter stora och 0,15–0,2 meter djupa. Även den möjliga härden avtorvades för hand med fyllhammare och skärslev.

På en av de möjliga gravarna genomfördes en röjning för att kunna bedöma lämningen.

De lämningar och lägen som berörde utredningen dokumenterades med foto och beskrivning samt mättes in med handdator/GPS. Samtliga av dessa tilldelades ett objektnummer. Inmätningen skedde med handhållen GPS i steg 1 och med RTK-GPS vid utredningsgrävningen i steg 2.

Vid den antikvariska bedömningen av objekten har följande begrepp använts:

- *Fornlämning*. En fornlämning som är skyddad enligt Kulturmiljölagen (SFS 1988: 950).

- *Övrig kulturhistorisk lämning*. Lämning med kulturhistoriskt värde som inte skyddas av Kulturmiljölagen då den inte uppfyller kriterierna för fornlämning. Hänsyn ska dock visas vid exploatering.
- *Möjlig fornlämning*. Användes vid steg 1. Möjliga fornlämningar är enskilda objekt eller ytor som utifrån topografi och omkringliggande fornlämningsmiljö bedöms kunna innehålla dold fornlämning och som därför bör utredas vidare. Huvudsakligen utgör dessa ytor boplatslägen där bosättning från olika förhistoriska epoker är möjliga. Även synliga lämningar men med osäker antikvarisk status ingår i begreppet.
-

Tabell 1. Alla objekt med åtgärdsförslag efter genomförd utredning

Objekt	**Lämningstyp**	**Antikvarisk status**	**Åtgärdsförslag efter utredning**
Objekt 1/ L2019:1980	Härd	Fornlämning	Arkeologisk förundersökning
Objekt 2/ L2019:1981	Stensättning	Fornlämning	Arkeologisk förundersökning
Objekt 3/ L2019:2004	Stensättning	Fornlämning	Arkeologisk förundersökning
Objekt 4	Stensättning?	Avfärdad	Ingen åtgärd
Objekt 5/ L2019:2007	Fornåker	Fornlämning	Arkeologisk förundersökning
Objekt 6/ L2019:2008	Fornåker	Fornlämning	Arkeologisk förundersökning
Objekt 7/ L2019:2009	Historisk åker	Övrig kulturhistorisk lämning	Dokumentation
Objekt 8	Boplatsläge	Möjlig fornlämning, ingår ej i steg 2	Utredningsgrävning, Kvarstår efter steg 2
Objekt 9	Boplatsläge	Avfärdat	Ingen åtgärd
Objekt 10	Boplatsläge	Avfärdat	Ingen åtgärd
Objekt 11	Blecka	Ingen antikvarisk status	Ingen åtgärd
Objekt 12	Boplatsläge	Avfärdat	Ingen åtgärd
Objekt 13/ L2019:2005	Stensättning	Fornlämning	Ingår ej i utredningsområdet

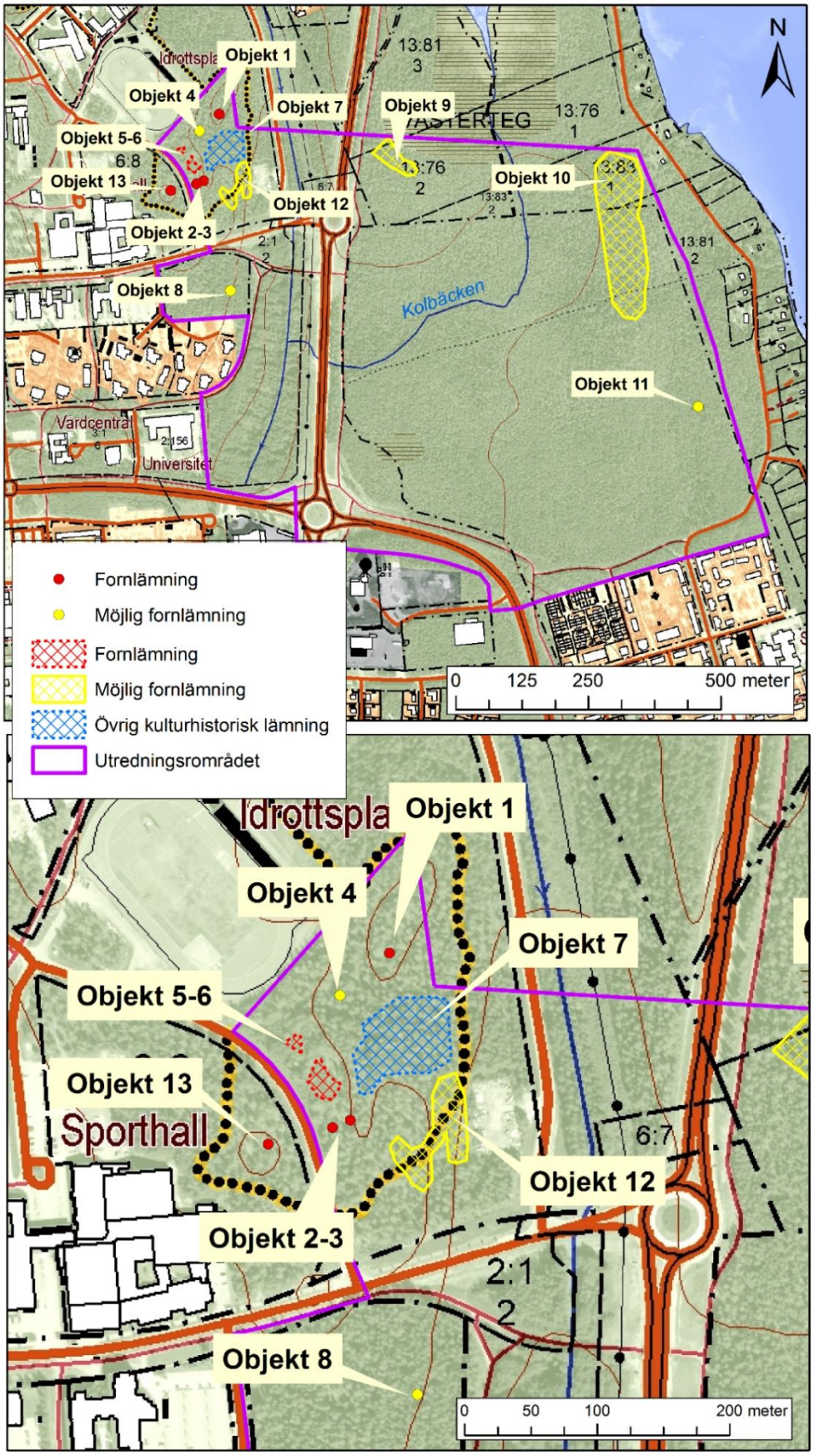

Figur 3. Översikt med berörda objekt. I tillhörande Tabell 1 anges lämningstyp och bedömning samt erhållet fornlämningsnummer i förkommande fall.

Utredningens resultat

Historiska kart- och arkivstudier

Den kartstudie som genomfördes inför den arkeologiska utredningen omfattade kartor från 1700- till 1900-tal. Ingen verksamhet hittades på dessa kartor förutom odlingen som skett i svackan och som syns redan under 1800-talet (LM akt Z31-159:13).

På en karta från 1783 (LM akt Z31-171:2) ser man Wärdshuset Carlslund i västra kanten av Nydalasjön strax söder om utbredningsområdet.

Fältinventeringen

Vid fältinventeringen noterades en eventuell härd och tre möjliga gravar (Objekt 1–4) samt tre stenröjda odlingsytor (Objekt 5–7). Samtliga dessa objekt ligger inom utredningsområdets nordvästra del. Samtliga objekt presenteras på figur 3 och tabell 1.

Fyra ytor bedömdes utgöra lämpliga boplatsytor (Objekt 8–10 och 12). Objekt 8 är en mindre sandig avsats i östsluttning och Objekt 12 utgörs av flera sandiga och blockrika moränavsatser nedanför hällar. Öster om Kolbäcksvägen, i utredningsområdet norra del ligger Objekt 9 och 10 som utgörs av moränhöjder/ryggar i den i övrigt flacka, till största delen utdikade mossmark som dominerar den östra delen. I övrigt noterades också i östra delen en blecka (Objekt 11) på ett träd, vilket förmodligen är en markering för gräns eller stig.

Särskild notering

Den sydvästra delen av utredningsområdet utgick senare ur projektet och boplatsläget Objekt 8 gick därför aldrig vidare till utredningsgrävning steg 2.

Utredningsgrävningen

Utredningsgrävningen genomfördes med hjälp av en mindre bandgående grävmaskin som lätt kunde manövreras emellan träd i skogsmarken (figur 4). Objekt 12 prövades med sex schakt huvudsakligen på den nedersta flacka sandiga avsatsen. Inget av arkeologiskt intresse hittades och boplatsläget avfärdades, figur 7.

Även inom Objekt 10 prövades att använda grävmaskinen, men detta fick avbrytas och istället upptogs ett större antal handgrävda provgropar. Inget av intresse påträffades och objektet och boplatsläget avfärdades. Även Objekt 9 avfärdades som boplatsläge vid steg 2 i utredningen.

Figur 4. Fredrik Pada i sin grävmaskin vid schaktningen av S2 inom Objekt 12.

Härden, Objekt 1/L2019:1980, avtorvades för hand och konstaterades vara en fornlämning. Härden är skadad i norra delen men är en i övrigt intakt stenfylld och rektangulär härd med stenlagd kant. Vid provstick med sond framkom ett kraftigt kollager.

Odlingsytorna Objekt 5–7/ L2019:2004, L2019:2007–2008 (figur 3) bedömdes alla som fossila (gamla övergivna) åkerytor. Objekt 5 och 6 bedömdes som ålderdomliga och har erhållit den antikvariska statusen fornlämning medan Objekt 7 registreras som övrig kulturhistorisk lämning. Fornåkrarna som bedömts som fornlämningar är små (12x5-15 respektive 25x15 meter) oregelbundna stenröjda ytor på krönet av hällmarken. De avgränsas huvudsakligen av hällmarker och hopröjda stenar, varav minst ett litet röjningsröse i kanten av den nordvästra ytan. Röjningsröset är ca 2 meter i diam och 0,15 meter högt.

Efter slyröjning blev det möjligt att närmare fältbesiktiga Objekt 4 som därefter avfärdades som gravanläggning och utgick. De två övriga möjliga gravarna, Objekt 2–3, var svårbedömda och tillsammans med Länsstyrelsen beslutades att anläggningarna skulle torvas av och, om det bedömdes som nödvändigt, även provundersökas. Avtorvningen skedde med hjälp av grävmaskin. Därefter vidtog handrensning och en mindre undersökning av den sydvästra delen av Objekt 2, där vi rensade ner ytterligare ett stick om ca 5–7 cm.

Objekt 2 är belägen i en uppfylld svacka i kanten av hällmarken. Den är närmast rektangulär 2x1-1,5 meter, något bredare I västsydvästra änden och 0,2 meter hög. Vid undersökning framkom en tät väl avgränsad stenpackning av 0,1–0,4 meter stora stenar, i två till tre rader med mellanliggande mindre stenar, och i en till två skikt med en sandfyllning mellan (figur 5 och 7).

Figur 5. Objekt 2/L2019:1981 efter avtorvning och finrensning. Bild från sydväst.

Objekt 3 ligger i en inbuktning av hällmarken. Den är oregelbunden, närmast rund, 3,5 meter i diam och 0,2–0,35 meter hög. Vid underökningen framkom en tät flerskiktat, välavgränsad stenpackning med homogen stenstorlek om 0,2–0,25 meter och med delvis sandinblandad tunn fyllning mellan. Stensättningen har en kantkedja av större stenblock, 0,35–0,4 meter stora (figur 6 samt bild på försättsbladet efter rensning)

Inga fynd framkom i anläggningarna men mellan stenarna är en mjuk och ställvis mörkfärgad sandfyllning som bedömdes som påförd och kulturpåverkad. Efter framrensning och provundersökning kunde Objekt 2 och 3 i samråd med länsstyrelsen bestämmas till förhistoriska gravar, s.k. stensättningar och registrerades som L2019:2004 respektive L2019:1981.

Figur 6. Fredrik Pada hjälper till med att avtorva Objekt 3, L20192009. Därefter vidtog finrensningen. På rapportens titelblad syns samma grav efter finresning.

Dessa låga anläggningar ligger i anslutning till och i ett fall emellan berghällar. Just denna typ av stensättningar är inte tidigare registrerade i området men är tämligen vanliga i södra delar av Sverige, där typen går under namnet ”misterhultare”, ”göteborgsäckel” eller det mer neutrala ”grav på häll/hällmark”. Stensättningstypen kännetecknas av stenar som fyller upp en skreva eller att det på en mindre yta på hällen samlats ihop sand och sten till en flack gravpackning. Typen har tidigare framkommit och belagts i Skellefteåtrakten och i Hedensbyn i Skellefteå har typen undersökts och daterats till vikingatid (figur 8 och 9).

Under sista dagen kontrollerades även ett tips om en möjlig fornlämning på andra sidan Kolbäcksvägen omedelbart väster om utredningsområdet. Den fick objektnummer 13 och bedömdes vara en fornlämning, med största sannolikhet en grav. Objekt 13 registrerades som en stensättning med RAÄ-nr L2019:2005 i Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister.

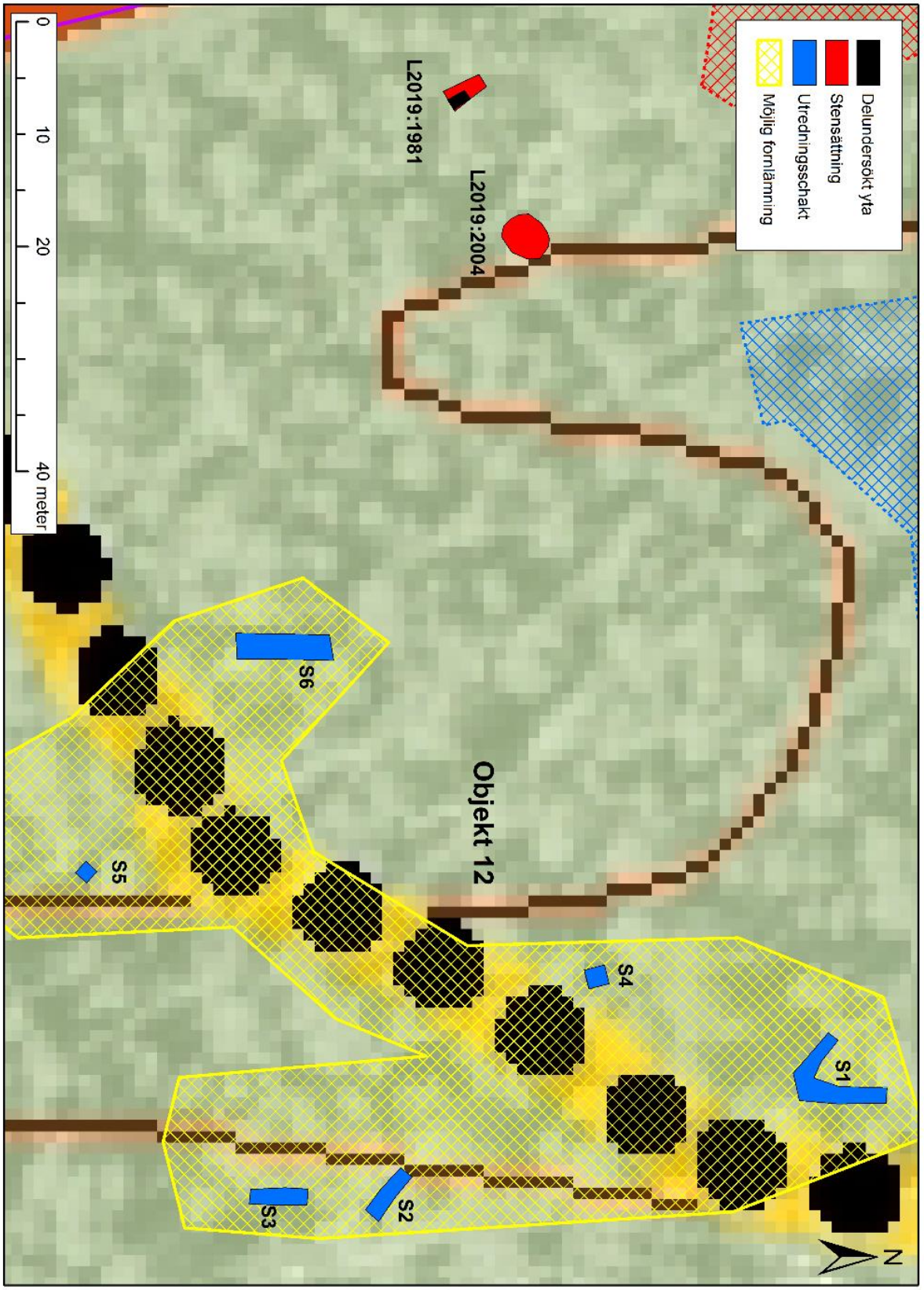

Figur 7. Översikt över den genomförda schaktningen av boplatsläget Objekt 12 samt provundersökningen och inmätningen av de båda stensättningarna som registrerades.

Figur 8 och 9. Ovan är bilder från två av gravarna som undersöktes i Hedensbyn i Skellefteå. Fynden bestod huvudsakligen av brända ben från människa som daterades till vikingatid. Anläggningarna är paralleller till gravarna som återfunnits vid utredningen Tomtebo - Carlshem under 2018.

Slutsats och utvärdering

I utredningen framkom ny arkeologisk kunskap främst i form av stensättningar och fossila åkerytor i nära anslutning till hällmarker.

Sammantaget ger resultatet en god bild av utredningsområdets karaktär och komplexitet vilket kan ligga till grund för handläggning och det fortsatta arkeologiska arbetet. Syfte och målsättning torde därför ha uppnåtts.

Referenser

Kartor och arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv, akt nr Z31-159:13. Laga skifte 1876. Västerteg nr 1–15
Lantmäteristyrelsens arkiv, akt nr Z31-171:2 Avvittring Öhn 1-9, 1783
Skellefteå museum, bildarkivet, Dia.15800–15826. från utgrävningarna i Hedensbyn (RAÄ 179)

Rapporter och litteratur

Färjare Anette, Tone Hellsten. 2019. *Tjärdalar, härdar, stenåldersboplats och gravar i hällmark. Arkeologisk utredning inför strukturstudie mellan Tomtebo-Carlshem Sofiehem 2:4, 2:1 samt Tomtebo 2:1 m.fl. Umeå Stad, Umeå kommun, Västerbotten län, 2018.* Eldruns arkeologisk skrifter 2019:8.
Britta Wennstedt Edvinger. 2014. *Särskild arkeologisk utredning steg 1–2 och undersökning av härden AC4101 Lilljansberget Stadsliden 6:6 Umeå socken och kommun Västerbottens län*. Rapport från Arkeologicentrum. 2014:03
Östlund Olof, 1996. Rapport över arkeologisk slutundersökning av stensättningar från järnåldern i kvarteret Hallen, Stg 3149c Hedensbyn, Skelleftå sn och kommun. Västerbottens län. Skellefteå museum 1996.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 431-2711-2018
Uppdragsnummer i Fornreg: 201801511
Beställare: Umeå kommun
Undersökare: Eldrun Kulturmiljö AB, Östermalmsvägen 1, 619 31 Trosa
Projektledare: Eva Klotz, eva.klotz@elsrun.se
Biträdande projektledare och ansvarig chef: Anette Färjare, 070-310 3456, anette.farjare@eldrun.se
Eldruns projektbeteckning: AU Tomtebostrand 2018a
Grävmaskinentreprenör: Fredrik Pada, Västerbottens Traktortjänst AB
Län: Västerbotten
Landskap: Västerbotten
Kommun: Umeå
Socken: Umeå stad
Fastighet: Del av Tomtebo 2:1, Västerteg 13:76, 13:83, Sofiehem 3:1 och Stadsliden 6:6 m.fl
Fornlämningsnummer: L2019:1980, L2019:1981, L2019:2004, L2019:2005, L2019:2007-L2019:2010.
Typ av undersökning: Arkeologisk utredning (steg 1 och 2)
Undersökt yta: 73,5 ha
Fältarbete: Steg 1 under 2 dagar i augusti och steg 2 under 3 dagar i oktober 2018.
PM och Rapportdagar: Periodvis under 2018 och 2019.
Fyndmaterial: Inget fyndmaterial tillvaratogs
Koordinatsystem: Sweref 99TM, RH2000
Inmätningsmetod: GPS resp. RTK-GPS
Dokumentationsmaterial: Endast digitalt material har producerats. Rapporten laddas in i RAÄ:s Forndok. Till rapporten hör shapedataset.
Foton och arkiv: Originalfoton och övrigt digitalt material förvaras tillsammans med ärendet på server hos undersökaren.

Bilagor

Tabell 1. Schaktbeskrivning

Schakt	Objekt	Storlek/djup	Beskrivning
S1	12	5x8x1-1,5 m / 0,2–0,25 m	Sandmark.
S2		6x1,3 m/ 0,15–0,2 m	Ö-V. Sandmark
S3		5x1,3 m / 0,15–0,2 m.	N-S. Sandmark
S4		1x1 m / 0,15 m.	Stenrik moränmark
S5		1x1 m / 0,15 m.	Stenrik moränmark
S6		8x2 m / 1,15–0,2 m.	N-S. Osvallad moränmark. Häll i V. Surt. Mellan hällmarker.
Pg1-11	10	0,25-0,3x0,25-0,3 m / 0,15-0,2 m dj	Samtliga gropar visade att området utgörs av stenrik morän

Tabell 3. Lämningsbeskrivningar och åtgärdsförslag

Objekt/ Lämningsnr	Beskrivning	Antikvarisk status	Åtgärdsförslag
Objekt 1/ L2019:1980	**Härd**, rektangulär, stenfylld, 1,1x0,9 m (VNV-ÖSÖ) och 0,1-0,2 m h, med 0,1-0,2 m stora stenar i kanten varav större i SÖ och Ö kanten. Öppen och delvis omrörd i SÖ. Kraftigt kollager i härdpackningen. N delen avtorvad och därefter återställd vid utredning 2018.	Fornlämning	Arkeologisk förundersökning
Objekt 2/ L2019:1981	**Stensättning,** övertorvad, oregelbunden, 2x1,5 m (N-S) och 0,2 m h. Belägen i uppfylld svacka mellan hällmarker. Vid en utredningsgrävning 2018 avtorvades hela anläggningen och nedgävdes ett skikt i SÖ kvarten. Då framkom en tät väl avgränsad stenpackning av 0,1-0,4 m st stenar, i två till tre rader med mellanliggande mindre stenar, och i en till två skikt. Mellan stenarna är starkt färgad sand. Efter utredningsgrävningen återställdes anläggningen.	Fornlämning	Arkeologisk förundersökning
Objekt 3/ L2019:2004	**Stensättning,** övertorvad, närmast rund, 3,5 m diam och 0,2-0,35 m h av 0,2-0,25 m st stenar. Belägen nedanför och i	Fornlämning	Arkeologisk förundersökning

	inbuktning av hällmark. Vid en utredningsgrävning 2018 avtorvades hela anläggningen, varvid framkom en tät flerskiktat stenpackning, välavgränsad med delvis sandinblandad tunn fyllning. Kantkedja med större stenblock, 0,35-0,4 m st. Efter utredningsgrävningen återställdes anläggningen.		
Objekt 5/ L2019:2007	**Fossil åker** bestående av en stenröjd yta, oregelbunden, flack, 12x5-15 m (NV-SÖ), och delvis tydligt avgränsad av röjningsstenar, berghäll och naturligt hårdare mark. I SV hörnet är ett övermossat röjningsröse, 2 m diam och 0,15 m h, med i ytan enstaka 0,2 m st synliga stenar.	Fornlämning	Arkeologisk förundersökning
Objekt 6/ L2019:2008	**Fossil åker,** bestående av en stenröjd yta oregelbunden, flack, 25x15 (NV-SÖ) Avgänsas huvudsakligen av hällar och röjningssten längs kanterna.	Fornlämning	Arkeologisk förundersökning
Objekt 7/ L2019:2009	**Fossil åker**, sentida, 70x55-60 m (Ö-V), bestående av flack sandig fuktmark med diken, 0,5 m br och 0,5 m dj. Belägen mellan och avgränsad av hällmarker. Mossig mjuk sandmark och tjock matjord noterades vid jordsondning. Tät hög barrskog, granplantering.	Övrig kulturhistorisk lämning	Dokumentation
Objekt 8	**Boplatsläge**, mindre jämn och fin plan yta i moränavsats mot Ö- sluttning neråt. Ingår ej i steg 2.	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning, Kvarstår efter steg 2
Objekt 9	**Boplatsläge**	Utgår	Ingen åtgärd
Objekt 10	**Boplatsläge**	Avfärdas	Ingen åtgärd
Objekt 11	**Blecka**, på asp.	Ingen antikvarisk status	Ingen åtgärd
Objekt 12	**Boplatsläge**	Avfärdas	Ingen åtgärd
Objekt 13/ L2019:2005	**Stensättning,** övertorvad, rund. 2 m diam och 0,2 m h. Kantkedja av 0,2–0,3 m st rundade flata stenar. Innanför kantkedjan är en stenpackning av mindre, knytnävsstora stenar.	Fornlämning	Ingår ej i utredningsområdet

Bildbilaga

Figur 10. Objekt 1, L2019:1980, en härd. Foto från SÖ.

Figur 11. L2019:1980 från ÖSÖ.

Figur 12. Schakt 6, Fredrik Pada i grävmaskinen.

Figur 13. Schakt 2.Fredrik Pada i grävmaskinen.

Figur 14. L2019:1981, efter avtorvning, från ÖSÖ.

Figur 15. L2019:2004, efter avtorvning, från SV.

Figur 16. L2019:2004, efter avtorvning från SSÖ.